

УДК 373.5:005

ГУМАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ ЯК ОСНОВНА МЕТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Падун Н. О., Даруга Ю. О.

У статті досліджується проблема гуманізації управління загальноосвітнім навчальним закладом. Важливістю набуває проблема дослідження умов для формування особистості, яка має високий рівень особистісних якостей: творчої активності, відповідальності, керується у своїй діяльності та поведінці гуманістичними цінностями.

У зв'язку з цим соціальні та педагогічні проблеми гуманізації управління загальноосвітнім навчальним закладом вимагають більшої уваги в українському суспільстві серед дослідників, педагогів, громадських діячів, що допомогло б удосконалити систему гуманістичних поглядів у галузі управління.

Окрім зазначеного, в статті показано, що зміна способу, змісту праці, науково-технічний прогрес сучасного суспільства визначають потребу, основні критерії та принципи гуманізації управління загальноосвітнім навчальним закладом. Досліджено, що визначені критерії знаходять відображення і відповідають п'ятьом рівням сформованості оптимальності управління навчально-виховним процесом у загальноосвітніх закладах, а саме: вищий, високий, середній, низький та елементарний.

Управління загальноосвітнім навчальним закладом понад усе потребує гуманістичного підходу в діяльності директора школи. Прагнення бачити позитивне в кожній людині є основою гуманістичної спрямованості управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Ключові слова: гуманізація, гуманістична спрямованість, управління, навчально-виховний заклад, рівні, критерії.

В статье исследуется проблема гуманизации управления общеобразовательным учебным заведением. Теоретически обосновано противоречие между общей необходимостью гуманизации и современным состоянием, процессами самосовершенствования личности и системой традиционного управления.

Управление общеобразовательным учебным заведением более всего нуждается в гуманистическом подходе в деятельности директора школы. Стремление видеть положительное в каждом человеке является основой гуманистической направленности управления общеобразовательным учебным заведением.

Ключевые слова: гуманизация, гуманистическая направленность, управление, учебно-воспитательное учреждение, уровни, критерии.

The article examines the humanization issue of educational institution management. The authors theoretically justified the contradiction between the universal necessity of educational humanization and its current state, self-identity and the system of traditional management.

It is important to study the conditions for the formation of personality, who has a high level of personal qualities: creative activity, responsibility, is guided by humanistic values in their activities and behavior.

In connection with this, social and pedagogical humanization issue of educational institution management demands more attention in Ukrainian society among researchers, educators, and public people, who can help to improve the system of humanistic views in the branch of management.

Moreover, the article shows that the change of the image content of the work, the scientific and technical progress of modern society identify a need, the main criteria and principles of humanizing of educational institution management.

It is investigated that certain criteria reflect and respond to the five levels of development of the optimal management of the educational process in educational institutions, namely: higher, high, medium, low and elementary.

Management of educational institution requires the humanistic approach in the headmaster's activity. The desire to see positive in each person is the basis of humanistic approach control of the educational institution. **Key words:** humanization, humanistic orientation, management, educational institution, levels, criteria.

Постановка проблеми. Гуманізація є одним з найважливіших принципів, що відображає сучасні суспільні тенденції у сфері функціонування освіти. Перебудова системи освіти в Україні орієнтується на гуманістичну мету соціального розвитку – формування розвиненої особистості та вдосконалення якості її життя.

Аналіз суспільної та освітньої практики свідчить, що становлення і розвиток сучасної школи неможливі без розвитку теорії і практики галузевого управління, з яким пов'язані подолання духовної кризи та інтеграція у світове співтовариство.

Проблеми гуманізації освіти мають важливе наукове та практичне значення, вони викликають жвавий інтерес науковців і педагогів-практиків. Гуманізація управління загальноосвітніми навчальними закладами обумовлена її соціальним значенням. Соціальний аспект означеної проблеми актуалізує нова парадигма розвитку людства, відповідно до якої людина визнана найвищою цінністю, а положення про її благо виступає основним критерієм оцінки суспільних відносин.

Серед перспективних напрямів розвитку загальноосвітніх навчальних закладів пріоритетного значення набувають: демократизація їх функціонального устрою; гуманізація організаційної культури діяльності цих закладів; гуманізація відносин у педагогічному колективі; гуманізація навчально-виховного процесу; готовність управлінців різних рівнів до гуманізації управління галуззю освіти.

Реформування української школи на засадах гуманізму залежить від таких факторів освітньої політики, як упровадження демократичних засад в освітню галузь; гуманізація освітньо-виховної діяльності учасників навчально-виховного процесу; гуманітаризація освіти і навчання; соціокультурний розвиток загальноосвітніх навчальних закладів в умовах гуманізації освіти.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії і методології управління в галузі шкільної освіти зроблено вченими і практиками, зокрема: питання, пов'язані з управлінням навчально-виховними закладами, висвітлені в дослідженнях В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, І. Жерносека, Л. Карамушки, Б. Кобзаря, В. Маслова, В. Олійника, С. Сисоевої та ін.; гуманістичні тенденції становлення й розвитку управління загальноосвітніми навчальними закладами закладено в особистісно зорієнтованій концепції розвитку освіти (Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузь, Ю. Мальований, О. Савченко та ін.); в концепції гуманізації освіти (С. Гончаренко, Ю. Мальований); у працях, присвячених висвітленню ролі гуманізації в структурі навчально-виховного процесу (С. Пальчевський, С. Тищенко).

Сутність особистості, істотні умови її формування і розвитку, характеристики основних проявів аналізували представники гуманістичного напрямку в психології та педагогіці І. Вільш, С. Гончаренко, І. Кон, А. Маслоу, О. Пехота, С. Подмазін, Л. Пуховська та інші.

Метою статті є дослідження основних особливостей, критеріїв, рівнів гуманізації управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Виклад основного матеріалу. Саме поняття "гуманізація" походить від терміну "гуманізм". В загальному плані гуманізмом прийнято вважати світогляд, у центрі якого знаходиться ідея людини як найвищої цінності. Гуманізм стверджує цінність людини як особистості, її право на свободу, розвиток, вільний прояв своїх здібностей.

Гуманізм як головний напрям суспільного розвитку, що спрямовується на вдосконалення системи освіти і галузевого управління зокрема, знайшов своє відображення в Конституції України, Національній стратегії розвитку освіти, законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", в положенні "Про загальноосвітній навчальний заклад" і полягає в "утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітянських потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських

цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи" [5].

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що суттєві зміни, які відбулися за останнє десятиріччя в усіх сферах суспільного життя нашої держави, потребують якісно нових підходів до вивчення та практичного осмислення такого соціально-педагогічного принципу як гуманізація управління загальноосвітніми навчальними закладами.

Зазначимо, що необхідність вивчення цього феномену обумовлюється тим, що виняткового значення в умовах розбудови українського демократичного суспільства набула проблема його гуманізації. За цієї обставини реальні суспільні відносини будь-якої соціальної групи і суспільства в цілому повинні бути приведені у відповідність з культурою, з традиційними цінностями свідомості і масової поведінки людей.

Гуманізація управління загальноосвітніми навчальними закладами актуалізується на рівні перетворень, що відбуваються у суспільстві. Україна прагне стати "відкритим суспільством", у якому на належному рівні буде забезпечений режим найбільшого сприяння всьому новому, сучасному, що характеризує інноваційний стиль мислення, органічно поєднаний з традиційними неперехідними цінностями культурного генофонду народу [1, с. 5].

Як показали дослідження, нині великі зміни спостерігаються в таких структурних компонентах системи управління загальноосвітніх навчальних закладів, як: мета, зміст, форми та засоби навчально-виховної діяльності. Це пов'язано з тим, що ми переживаємо період посиленої уваги до людини, цінностей гуманістичного спрямування. На думку багатьох вчених, у більш розгорнутому варіанті аналізована тенденція включає такі складові, як: національна спрямованість освіти; відкритість системи освіти; перенесення акценту з навчальної діяльності вчителя на діяльність учня; перехід від репродуктивного навчання до продуктивного; самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки; перетворення позицій педагога і учня в особистісно рівноправні; творча спрямованість навчального процесу; перехід від регламентовано-контрольованих способів організації навчального процесу до активно-розвивальних; наступність і безперервність освіти [3].

Таким чином, гуманізація управління загальноосвітніми навчальними закладами як суперечливий і досить нерівномірний процес підвищує попит на гуманні якості особистості, є ефективним засобом формування нового соціального досвіду громадян України через подолання негативного впливу кризових ситуацій на суспільні відносини і взаємини людей. У загальноосвітніх навчальних закладах цей процес базується на принципах рівності і партнерства, на суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Слід зазначити, що гуманістична освіта відмінна від тієї, до якої ми звикли і при звичайності. Тому метою гуманізації управління загальноосвітнього навчального закладу має бути підготовка особистості до повноцінного життя в суспільстві через розвиток її індивідуальності та становлення і розвиток її особистості.

Виходячи із мети гуманізації управління загальноосвітніми навчальними закладами, можна виокремити конкретні завдання, зокрема:

- соціально-психологічні – психологічна і соціальна підготовка до життя в суспільстві;
- професійні – підготовка до праці в суспільстві, оволодіння професією;
- дидактичні – процес освіти особистості.

Соціально-психологічне завдання, у прихованій чи відкритій формі, завжди виконувалося школою. Воно є найважчим і неоднозначним, тому що вирішення його пов'язане з формуванням і розвитком індивідуальних особистісних якостей учнів і продовжуване в часі уможливується лише зі зміною характеру освіти та відмови від попередньої моделі учіння.

Для виконання соціально-психологічного завдання загальноосвітній навчальний заклад повинен не тільки всебічно сприяти розвитку індивідуальності особистості, а й цілеспрямовано формувати у неї здібності до самореалізації і саморозвитку. А це означає, що стоїть не лише завдання вільного розвитку особистості, а й цілеспрямованого формування та розвитку окремих її якостей, які допоможуть "знайти себе" і реалізувати нагромаджений потенціал [6].

Таким чином, основними положеннями сучасної концепції гуманістичної спрямованості освіти є:

- визначення пріоритету особистості, її унікальності;
- співпрацю всіх суб'єктів педагогічного процесу в розв'язанні навчально-виховних завдань;
- опора на загальнолюдські і національні духовні цінності;
- широкий культурологічний підхід до вибору виховних технологій;
- гуманізація виховного середовища, міжособистісних стосунків у всіх підсистемах педагогічної навчально-виховної системи;
- засудження і безумовне усунення з педагогічної практики методів адміністрування, примусу, авторитаризму;
- звернення до скарбниці народної педагогічної думки і досвіду.

Вирішальним фактором упровадження принципу гуманізму в реальне життя школи є створення в ній особистісно орієнтованого (варіативного) виховного середовища – сукупності цілеспрямовано створених соціальних і педагогічних умов, які забезпечують формування інтелектуально, духовно і фізично розвиненої особистості, здатної до соціального самовизначення та самореалізації.

У сучасній педагогічній теорії розроблено критерії гуманізації лише окремих аспектів шкільного життя – наприклад, форм, методів виховання, взаємин учителів та учнів тощо. Основними критеріями, які складають основу визначення рівнів гуманізації навчально-виховного процесу у класах загальноосвітньої школи, можуть бути такі: розвиток творчих здібностей та громадських якостей особистості; створення комфортного морально-психологічного клімату, атмосфери взаємодовіри, взаємоповаги; створення соціокультурного середовища, яке стимулює до самопізнання і самовдосконалення; врахування індивідуальних особливостей учнів, звернення до їх мотиваційної сфери; демократизація управління школою; олюднення змісту виховної діяльності, всіх видів і форм взаємостосунків між учасниками навчально-виховного процесу.

Визначені критерії знаходять відображення і відповідають п'ятьом рівням сформованості гуманізації управління навчально-виховним процесом у загальноосвітніх школах, а саме: вищий, високий, середній, низький та елементарний рівні.

Вищий рівень. Навчально-виховний процес у загальноосвітніх закладах характеризується як гуманний. Принцип гуманізації закладено у мету та концепцію закладу. У центрі навчально-виховного процесу – дитина, яка є не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання. Життєвий досвід – вирішальний фактор формування особистості; яка сама створює свою особистість, а вся система навчання та виховання допомагає їй виявити у собі і розвинути те, що їй органічно притаманне. Загальноосвітній навчальний заклад забезпечує простір вільним та природним проявом особистості.

Основна увага в управлінні надається моральному управлінню на основі органічного поєднання загальнолюдських та національних цінностей.

Управління загальноосвітніми навчальними закладами здійснюється на основі принципу гуманізації змісту освіти, диференціації та індивідуального підходу до особистості, форм контролю знань, оцінюються, крім результату, також зусилля учнів, які затрачені на здобуття знань. Оцінки не оголошуються або зовсім відсутні.

Високий рівень. Принципи гуманізації закладено у мету та концепцію загальноосвітнього навчального закладу. У закладі працює колектив односторонців, що намагається побудувати роботу так, щоб створити умови для самореалізації особистості. У школі працює учнівське самоврядування, всі рішення приймаються колегіально. Діє психологічна служба, проводяться індивідуальні психологічні консультації для учнів, учителів і батьків. Постійно здійснюється навчання батьків та підвищення кваліфікації вчителів.

Середній рівень. Принцип гуманізації не є основним або він навіть відсутній у меті та концепції загальноосвітнього навчального закладу. Значна увага в управлінні надається моральному управлінню з пріоритетом загальнолюдських цінностей, але в основному заклад працює за односторонньою інтелектуальною моделлю (тобто її головна мета – здобуття учнями знань, умінь і навичок).

В управлінні школою застосовують демократичні методи, рішення приймаються педагогічною радою, учні та батьки беруть участь у цьому епізодично.

У загальноосвітньому навчальному закладі частково функціонує демократичний, але переважають маніпулятивний та стандартизований стиль спілкування.

Низький рівень. Принцип гуманізації відсутній у меті та концепції загальноосвітнього навчального закладі.

У змісті управління не спостерігається гуманістично спрямованих змін. Управлінська система традиційна.

Елементарний рівень. Принцип гуманізації взагалі не спостерігається у загальноосвітньому навчальному закладі. У ньому панує авторитарна система управління. Спостерігається стандартизація управлінського процесу, підміна справжньої системи управління довільним набором виховних заходів. У змісті, формах та методах не відбувається гуманістичних змін. Серед методів управління панує репродуктивний, рідко застосовуються проблемний та частково-пошуковий методи. В управлінні школою переважає адміністрування. У спілкуванні всіх учасників педагогічного процесу переважають маніпулятивний, стандартизований та примітивний стилі. Офіційні взаємини значно домінують над особистісними [3].

Таким чином, в основу виділення названих вище рівнів покладено ступені гуманізації управління, тобто їх проникнення у різні сфери управлінської діяльності.

Отже, можна стверджувати, що гуманізація управління загальноосвітнього навчального закладу як соціально-педагогічна проблема перебуває на становленні нової гуманістичної парадигми освіти – перехід до особистісно орієнтованого управління, що полягає у створенні максимально сприятливих умов для розвитку і саморозвитку особистості, виявлення та активного використання його індивідуальних особливостей у процесі управління. Вирішальним фактором упровадження принципу гуманізму в реальне життя загальноосвітнього навчального закладу є створення в ній особистісно орієнтованого середовища, яке визначається як сукупність цілеспрямовано створених соціальних і педагогічних умов, які забезпечують формування духовно збагаченої особистості з гармонійним поєднанням загальнолюдських та національних цінностей, здатної до соціального самовизначення та самореалізації [4].

Викладене вище дозволяє охарактеризувати гуманізацію управління як процес формування особистісно орієнтованого управлінського середовища на засадах взаємодії всіх учасників процесу управління. Враховуючи це, головними завданнями процесу гуманізації управління в загальноосвітньому навчальному закладі має бути:

- орієнтація на особистість як на суб'єкта управління, повага та ставлення до нього як найвищої цінності;
- зміна традиційної функції управлінця на організаторську і консультативну;
- орієнтація на духовно збагачену особистість;
- основна увага управлінця повинна надаватись моральному прояву до особистості з пріоритетом загальнолюдських цінностей.
- забезпечення особистісного підходу у процесі управління.

Отже, гуманізація управління загальноосвітнім навчальним закладом сприяє підвищенню рівня моральності та загального розвитку особистості; формуванню загальнолюдських умінь та навичок.

Література

1. Андрущенко В. Освіта має плекати духовність / В. Андрущенко // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 7 "Релігієзнавство. Культурологія. Філософія". – 2007. – Вип. 11 (24). – С. 3–7.
2. Балл Г. О. Діалогічні універсалиї сучасного гуманізму / Г. О. Балл // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 4–5.
3. Вознюк Л. В. Нові підходи до управління сучасною школою: науково-теоретичний аспект / Л. В. Вознюк // Освіта на Луганщині. – 2005. – № 2. – С. 27–31.
4. Демчук В. С. Основи освітнього менеджменту / В. С. Демчук. – К. : Ленвіт, 2007. – С. 7–35.
5. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
6. Кухарчуків Ю. П. Психологічний зміст професійного становлення людини / Ю. П. Кухарчуків. – М. : Вид-во УРАО, 2002. – 160 с.